

12. kongres Evropské sociologické asociace – Diference, nerovnosti a sociologická imaginace.

Praha 25.–28. srpna 2015

Nutno konstatovat, že naše *mater urbium* není přes svoji nezpochybnitelnou přitažlivost i relativně snadnou dostupnost právě častým místem konání velkých mezinárodních vědeckých kongresů, konferencí či symposií. Tím spíš je třeba se radovat, když občas podobná akce nastane, protože je jak svátkem pro českou vědu, tak – přihlédneme-li k celkovým nákladům – nikoli zcela zanedbatelným přínosem k národnímu HDP, o slávě a reputaci přitom v případě úspěšnosti nemluvě. Máločetné se přitom stalo skutkem, Evropská sociologická asociace si pro svůj v pořadí již dvanáctý kongres vybrala právě Prahu, přičemž organizace se ujal Sociologický ústav Akademie věd. Zatímco v zahraničí organizují podobné akce učené společnosti, Masarykova česká sociologická společnost by si vzhledem ke svému rozsahu i organizaci nic podobného dovolit nemohla, a proto nejen v tomto případě akademický ústav plnil kromě badatelských rovněž infrastrukturní úkoly, pro fungování (české) vědy zcela zásadní.

Kongres ideově otevřela příkladná přednáška Arlie Hochschildové o prohlubujících se rozdílech v americké společnosti, která se stále více štěpí v závislosti na politické příslušnosti a utváří tak oddělené enklávy. Na ni navázal poněkud asociativním výkladem Zygmunt Bauman, který upozornil na ohromné majetkové nerovnosti v globálním pohledu, kdy pouhé jedno procento lidí vlastní většinu světového jmění.

Konference přilákala neuvěřitelné množství zájemců. Z více než čtyř tisíc přihlášek vybrali pořadatelé 2 800 referátů či posterů a do Prahy přijelo celkem 3 400 hostů, byť velkou část z nich tvořili postdoktorandi referující o úzkých tématech sotva obhájených disertací. Výhody čerstvých myšlenek i aktuálních výzkumů byly proto poněkud zastíněny jistou roztržitostí, nedostatkem syntézy a směrodatných idejí, jež nemohly suplovat ani různé typy plenárních referátů, a nepřehlednou mnohostí osob, témat i přístupů, která se vzpírala jakémukoli smysluplnému uchopení. Třicet paralelně běžících sekcí ve čtyřech blocích za den se spolu s plenárními zasedáními zdá být nevládnutelných i pro ostřílené konferenční matadory, když pro nic jiného, tedy proto, že třicetidílným *Sitzfleischem* zřejmě nikdo nedisponuje. Paradoxně se přesto našla témata, která považujeme za společensky velmi důležitá, avšak jimž se pozornosti nedostalo buď vůbec, nebo jen sporadicky – namátkou jmenujme alespoň sociální stratifikaci, sociologii či sociální antropologii rituálů nebo historickou sociologii.

Smutnější bylo to, jak malou pozornost v rámci množství úzce tematicky a (sub)oborově vymezených sekcí vyvolala některá nanejvýš aktuální a pro evropské společnosti bytostně důležitá témata. Zatímco panely věnované migračním studiím byly (právem) bohatě obsazeny, třebaže ne vždy právě nejkvalitnějšími příspěvky, na panelu věnovaném současné ukrajinské krizi jsme zaznamenali snad vůbec nejmenší počet účastníků – sedmnáct, včetně tří referujících. Důvodem bylo pravděpodobně i to, že dva ze tří referátů neměly s aktuální politickou a společenskou situací na Ukrajině vůbec nic společného (být ani studium

polských turistů mířivších na Ukrajinu před ruskou invazí nemusí být nezajímavé). Ačkoli si podstatná část dnešních sociologů hraje na aktivisty, sociologie tímto (ne)zájmem prakticky demonstrovala, že je především akademickou vědou, která má k reálnému životu o dost dál, než je ochotná připustit. Podobně z témat, jež měla konference v podtitulu – tedy difference, nerovnosti a sociologická imaginace – zaznívala v rámci jednotlivých příspěvků nejčastěji právě jen ona sociologická imaginace, zatímco hlubších, kontextualizovaných a kriticky hodnotících analýz sociálních rozdílů a nerovností bylo přeci jen o poznání méně. Naštěstí to však neplatilo zdaleka o všech příspěvcích a současně třeba přiznat, že někdy to je – třeba právě v řadě (ne všech!) případů zmiňovaného akademického aktivismu – pro dotčené společnosti vlastně spíš dobře.

Přes uvedené nedostatky, které se nevyhýbají žádnému z podobně monstrózních vědeckých podniků, je třeba evropský sociologický kongres hodnotit jednoznačně v superlativech. Díky členění všech příspěvků do jednotlivých sekcí dle pracovních skupin zavedených ESA se podařilo zajistit, že se potkali badatelé zabývající se podobnými tématy. Náročná organizace se skvěle vydařila, kongres umožnil setkání a plodné myšlenkové výměny obrovskému množství zájemců o nejrůznější témata života současných evropských i jiných společností a v neposlední řadě přitáhl pozornost i k české vědě a jejím výsledkům. Účast českých badatelů byla i přes vysoký konferenční poplatek značná. Napočítali jsme téměř 130 příspěvků od českých vědců (včetně posterů), přičemž na některých se podílelo více osob. Přitom musí být vyzdvíženo, že kvalita

těchto příspěvků nijak nezaostávala za celkovým průměrem. Zdá se, že nemůže-li jít Muhammad k hoře, musí hora k Muhammadovi – snad tedy 12. kongres Evropské sociologické asociace otevře českým vědcům a české vědě dveře do světa víc, než tomu bylo doposavad, kdy skutečná mezinárodní spolupráce byla spíše dílem jednotlivců, namnoze navíc působících jen v rámci určitých mezinárodních vědeckých klanů a sekt, bez nároku na širší pozornost a recepci svých děl.

Olga Nešporová & Zdeněk R. Nešpor

Symposium Balcanicum V. Interdisciplinární seminář zaměřený na terénní výzkum na Balkáně.

Plzeň 30. září 2015.

Ve středu 30. září 2015 proběhlo na plzeňské Západočeské univerzitě pod značkou *Symposium balcanicum V* další setkání zájemců o problematiku Balkánu. Jeho cílem bylo prezentovat současné výzkumy svázané s tímto regionem napříč společenskovědními disciplínami. Dominantní pozici zaujali sociokulturní antropologové a historici, jejichž perspektivy propojovaly minulost se současností. Nabídky tradiční pohled na Balkán, jako (a) na místo českých politických a kulturních vizí a (b) etnický a kulturně pluralitní areál.

Reprezentanty prvního úhlu pohledu byli historici. Ladislav Hladký se věnoval emblematickému tématu vztahu Tomáše Garriguea Masaryka a jižních Slovanů. Prezentoval výsledky analýzy Masarykovy korespondence s Jihoslovany. Zmínil

kanonický text Milady Paulové, ke kterému se jako „k pomníčku chodily poklonit“ generace historiků – slavistů. Zdůraznil, že Masarykův vztah k jižním Slovanům nelze chápat tak staticky a monotónně, jak studie významné české historičky v roce 1938 vykreslila. Nové analýzy ukazují, že tento vztah měl svoji dynamiku, která odpovídala osobním i politickým prioritám mladého zaníceného politika, uvážlivého diplomata a posléze prezidenta republiky. Významná je interpretace mladého Masaryka jako vášnivého politika, jenž jako řada jiných intelektuálů (a nejen jich) byl stržen kouzlem Balkánu. Zanícený bojovník se posléze mění v mlčícího pozorovatele, který, aby dostal své odpovědnosti vůči vnitřní politice státu, se zdržuje jakýchkoliv přímých politických či politicky interpretovatelných intervencí v daném regionu.

Pavel Zeman se zaměřil na další klíčové téma českých balkanistů, a to na téma Češi v Bulharsku. Věnoval se publikační činnosti českých učitelů. Ti do bulharského školství přicházeli mimo jiné i v důsledku osobních kontaktů, které navázali s reprezentanty mladého bulharského státu v době jejich studií v Čechách. Možná i proto tvořili největší skupinu zahraničních pedagogů, mnohonásobně počtem převyšovali kolegy z Ruska, Francie či Švýcarska. Skutečnost, že čeští učitelé vydávali bulharské učebnice, dal Pavel Zeman do souvislosti nejen s absencí učebních materiálů, ale také s ekonomickým tlakem, který vyplýval z politiky financování bulharského školství. Významné je, že čeští učitelé připravovali učebnice matematiky, chemie, zeměpisu, malířství a hudební výchovy. Zejména v oblasti přírodovědných oborů vytvářeli, resp. převáděli české odborné pojmosloví. Na příkladu učebnice chemie pak Pavel

Zeman ukázal, že ovšem čeští pedagogové nepředurčili odborné pojmosloví bulharského akademického jazyka. S výjimkou pojmu „slad“ se dodnes ve slovníku bulharských chemiků neudržel žádný z odborných „čechismů“.

Druhý úhel pohledu nabídl obraz etnicky pluralitního Balkánu. Zaměřil se na etnické skupiny, které se podílely či podílejí na „babylonu“ Balkánu. Příznačné je, že všechny tyto příspěvky se věnovaly kulturním reprezentacím etnik v tomto prostoru. Plejáda příspěvků se sympaticky dotýkala mnohých klíčových etnologických témat: domu, stravy, oděvu, písní či příbuzenství, byť snaha vtáhnout do hry etnografika nebyla rozhodně prvoplánová.

Miroslav Kouba se zaměřil na reprezentace bozy – „tradičního“ lokálního nápoje. Představil ho v historické i regionální perspektivě. Boza jako kulturní prvek v kontextu Balkánu/orientu nejen překračuje hranice, ale také má mnoho významů. Je interpretován jako integrace osmanské minulosti a křesťanské a slovanské jsočnosti. Je chápán jako lokální specifikum v globalizovaném světě, tedy jako výraz globality. Je nástrojem vyjednávání autenticity a kvality mezi balkánskými etniky. Na sociálních sítích je navíc podkladem pro tvorbu metafor, které nostalgicky hledí do totalitní minulosti nebo jen volají po „starých dobrých časech“. Boza, jako řada jiných internacionalizovaných, habitualizovaných kulturních prvků tedy dokazuje, že významy přicházejí a odcházejí, kdežto naše prožitky a emoce zůstávají.

Podobně se na významy kulturního prvku v kontextu sociální reality Balkánu zaměřil Maroš Melichárek. Také jeho příspěvek o srbských, bosenských a chorvatských vojenských písních z období 1991–95

překračoval státní a etnické hranice a ukazoval, že kulturní prostor Balkánu vyrůstá nejen ze stejných kořenů, ale navíc má potenciál se stále a kontextuálně revitalizovat, tedy hlásit ke slovu. Vojenské/bojové písně mohou vstupovat jako součást sportovních zápasů, politik komemorace, ale také mohou být „spícím vojskem“, které v případě potřeby mobilizuje zájmové skupiny, jak se ostatně v minulosti i stalo. V diskusním příspěvku to také mimo jiné potvrdil Ladislav Hladký, který připomněl referát jugoslávského kolegy z osmdesátých let 20. století a jeho analýzu písňové tvorby černohorských partyzánů z doby druhé světové války. Zatímco ovšem druhá světová válka evokuje v diskursu Středoevropana hrdinství jugoslávských bojovníků, bojechtivost srbských, bosenských a chorvatských vojáků o padesát let později v sobě nese negativní konotace.

Další referáty se zaměřovaly na konkrétní území a jeho menšiny. Na „české“ Vojvodovo (Bulharsko) první poloviny 20. století upřeli pozornost Lenka Budilová a Marek Jakoubek. Zajímali se o dům českých kolonistů. Mimo jiné uvažovali o domě – stavbě v kontextu dynamiky příbuzenských vztahů. Dům interpretovali jako místo, v němž probíhá životní cyklus rodiny a jedince. Upozornili na fakt, že i když je stavba projektovaná v korespondenci s normativní představou domácnosti (rodiče a děti), velkou část své životnosti zamýšlený účel neplní. Na základě analýzy pak směřovali k zodpovězení otázky, do jaké míry lze chápat dům českých kolonistů jako průnik západního a východního modelu tradiční rurální kultury. Tradice a rodina se stala leitmotivem i etnografického filmu Gabriely Fatkové *Pastevci [pet] lahvi*, který přináší zprávu o bulharských

Karakačanech. Toto „selfie“ karakačanské rozšířené rodiny ukazuje, že i v době tekuté modernity mohou tradice vytvářet základ pro sebesituování se v sociální realitě. Vše se ale děje více na individuální úrovni. Tradice jsou zde aktéry prezentovány jako zakonzervované artefakty ve stále se měnících kulísách doby a míst. Gradace nehybnosti tradice vyniká nejen v obrazech pózujících dětí v krojích, ale jako karikatura je strnulost karakačanské tradice zřetelná i ve scéně, kdy si dívka neumí obléci součásti lidového oděvu ve správném pořadí a zůstává paralyzována uprostřed strojení.

O skupině českých krajanů v Banátu (Rumunsko), těch, kteří zůstali, i těch, kteří reemigrovali, hovořil Lukáš Hanus. Tradice a modernita, resp. pojmy předmoderní a moderní se staly ústředními koncepty pro interpretaci dynamiky sociálních vztahů uvnitř skupiny Čechů v/z Banátu. Ještě v devadesátých letech 20. století lze vidět jejich sociální realitu jako předmoderní. Nicméně migrace do České republiky vedla podle autora k modernizaci reemigrantů. Transnacionální povaha migrace pak vytvořila zpětný tok vědění (ale i peněz a lidí) a přispěla k modernizaci v českých banátských vesnicích. Nacionální agroturistika, kterou tento protiproud etabloval, redefinovala tradiční obživné aktivity na banátské vesnici a následně modernizovala rodiny, které nereemigrovaly. Modernita se tak stala novým modem invendi, která stejně jako předmoderní ruralita, je základem pro udržování vztahů v rámci nyní deterritorializované skupiny banátských Čechů.

Na pomezí Balkánu zavedl pozornost Petr Lozoviuk, který prezentoval svůj výzkum v Budžaku – jižní části Besarábie, na území geopoliticky náležejícím

Sovětském svazu, dnes Ukrajině. Vycházel z Gavazziho konceptu genetických typů tradiční kultury a areálů jejich rozšíření v jihovýchodní Evropě. Budžak definoval jako přechodovou linii, kde se setkává několik supraareálů. Petr Lozoviuk se zaměřil na skupinu nepřítomných besarabských Němců. Přestože tato etnická menšina byla z regionu „evakuována“ v roce 1940 (transfer organizovaný tehdejší Německou říší), zanechala německou stopu, resp. stopy. První stopa zůstala v paměti. V Budžaku jsou Němcům připisovány pozitivní vlastnosti, traumata druhé světové války se zde s německou menšinou nespojila. Mýtus hovoří o pořádku, fortelnosti a v hyperbole o evropskosti, kterou Němci území vtiskli. Přestože či právě proto, že identitu obyvatel Budžaku dosud ovlivňuje představa euroasijského svazu, je paměť na Němce součástí lokální identity. Druhou stopu lze nalézt v národopisných textech, které vznikaly v období transferu besarabských Němců. Autor v této souvislosti upozornil na text Josefa Hanika *Volkskundliche Wandlungen durch Heimatverlust und Zwangswanderung* (1957), který se může stát inspirativním i v kontextu současné uprchlické krize.

Poslední příspěvek Filipa Šislera se věnoval postavení Maďarů v Ceaușescově Rumunsku. Filip Šisler se zaměřil na řehší historie. Mapoval vývoj menšinové politiky uplatňované vůči Maďarům. Velmi

početná maďarská enkláva v Rumunsku byla manipulována v kontextu mezinárodních (respektování národnostních menšin) i vnitropolitických (etnická homogenizace státu) zájmů Ceaușescovy vlády. Vyjednávání se dotýkalo různých sfér života Maďarů: politické angažovanosti, školství, literatury, médií. Klíčová je úvaha autora, že v rámci socialistického Balkánu byly asimilační tlaky trendem, ale v jednotlivých zemích neprobíhaly stejně. Specifika bude autor v budoucnu promýšlet v komparaci s národnostní politikou Bulharska vůči Gagauzům.

Symposium balcanicum V potvrdilo, že jednou z badatelských priorit české vědy je balkanistika, obor, který jednoznačně staví na interdisciplinaritě pohledů. Přednášky badatelů ukázaly, že je produktivní vracet se ke „starým tématům“ a reinterpretovat je ve světle nových nálezů nebo nových konceptů. V tomto smyslu se jeví jako významné věnovat se „zapomenutým“ příběhům a „zmizelým“ skupinám. Jejich stopy v současné sociální realitě a jejich zvýznamňování má velký potenciál. Stát se následovatelem, a tedy využít étos kulturních prvků „zapomenutých“ či „zmizelých“ a jejich historii je otázkou vyjednávání zájmů a potencialit různých aktérů. Odráží nejen vize současníků, ale svěhlavě vnucuje i „staré pravdy“.

Dana Bittnerová